

Vikaresälen pressad av mildare klimat

TERO HÄRKÖNEN, NATURHISTORISKA RIKSMUSEET

Genom att kombinera inventeringsresultat med gammal jaktstatistik kan vi få reda på en hel del om hur populationerna av vikaresäl utvecklats. Vi vet att jakten kraftigt reducerade stammen under första hälften av 1900-talet. Under 1960-talet skedde ytterligare en nedgång i den redan reducerade stammen. Denna gång orsakades nedgången av miljögifter. Idag har ytterligare ett hot mot vikaresälen uppträtt, nämligen klimatet. Ett varmare klimat förväntas ge en utslagning av sydliga populationer av vikaresäl, och sämre överlevnad hos nordliga populationer.

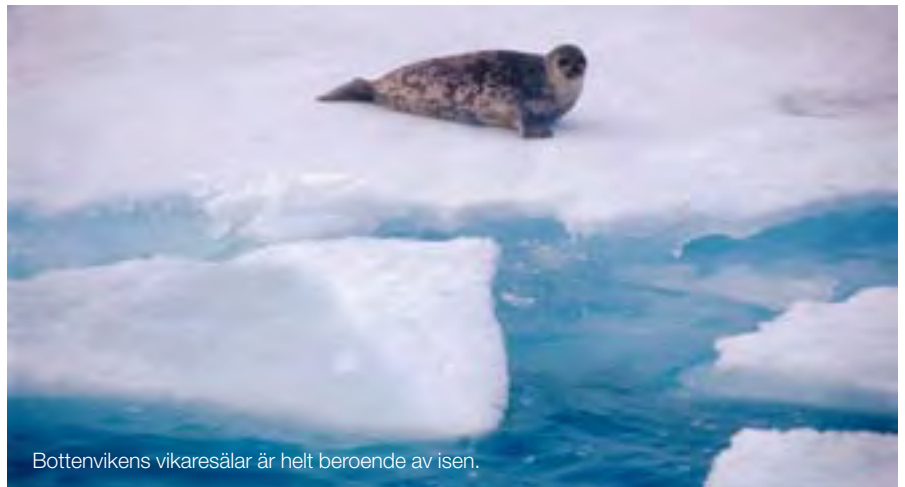

Foto: Jan Toivonen

Bottenvikens vikaresälar är helt beroende av isen.

■ När inlandsisen drog sig tillbaka för 12 000 år sedan blev vikaren kvar i Baltiska issjön. Arkeologiska fynd visar att vikaren varit den vanligaste sälararten i området sedan dess. Vikaren har funnits även i de södra delarna av Östersjön, speciellt under kyligare perioder, men de högsta tätheterna verkar alltid funnits i de norra och nordöstra delarna av Östersjön. Vikarens utbredning är intimt förknippad med tillgången på is, och de senaste decenniernas milda vintrar har haft en stor inverkan på vikarestammens utveckling, speciellt i de södra delarna av dess utbredningsområde.

Beroende av isar

Vikaresälen är beroende av tillgången på havsis. Under förvintern går många vikare upp på den nys som bildas i Bottenvikens yttre skärgårdar. När isläggningen fortskrider etablerar de vuxna djuren sina vinterrevir, framför allt i den kompakta drivisen i norra delen av Bottenviken. De högsta tätheterna finns alltid i de centrala delarna av Bottenviken, även under vintrar med

svår isläggning då istäcket kan sträcka sig söder om Åland. Packisvallar som bildas i detta område under januari är ett lämpligt habitat för vikarens reproduktion.

Grottor i snön

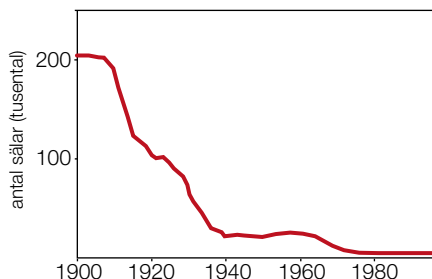
Sälarna tycks även behöva ett vattendjup i övervintringsområdet på omkring 40 till 50 meter. Både hanarna och honorna upprätthåller ett antal andningshål i isen inom sitt revir, men dessa andningshål är sällan synliga under vintern då de är täckta med snö. Hanar gräver ut en enklare snögrotta som den har tillgång till genom ett hål i isen. Honan kan ha flera snögrottor eller grottkomplex, där den enda kuten föds under februari månad. Undervattensreviren med tillhörande andningshål och grottor utgör vikarens fortplantningsmiljö. Här föds kuten, och här sker valet av partner. Dessa revir är intakta tills isen bryter upp, varför digivningens längd är beroende av isförhållandena.

Viktig våris

När våren kommer, och de första större sprickorna uppstår i isen, flyttar sig många djur längre in i den kompakta drivisen eller i fastisen, och man kan då se större grupper av vikare i anslutning till dessa sprickor. Vårisen är viktig för vikaren, eftersom den måste tillbringa flera veckor uppe ur vattnet för att pälsbytet ska kunna ske. Under senare delen av april och början av maj byter samtliga djur utom kutarna, päls, och ligger då uppe på vårisarna i störst antal. Denna tidpunkt är därför lämpad för inventeringar av stammens storlek. Pälsbytet på vårisarna tar flera veckor. Orsaken till att sälarna måste ligga uppe under pälsbytet är att hårtillväxten kräver hög temperatur i huden.

De vuxna djuren är mycket stationära, och nyttjar under sommarhalvåret i huvudsak ett begränsat område i anslutning till skär de valt som viloplats under främst nattetid. De kan göra födosöksutflykter som varar ett par dagar, varefter de återvänder till sina favoritskär.

VIKARESÄL UNDER 1900-TALET

➤ I början på 1900-talet beräknas det ha funnits över 200 tusen vikaresälar i Östersjön. Hård jakt decimerade populationerna kraftigt fram till 1960-talet, då miljögifter pressade ner populationerna ytterligare.

Hård jakt reducerade stammen

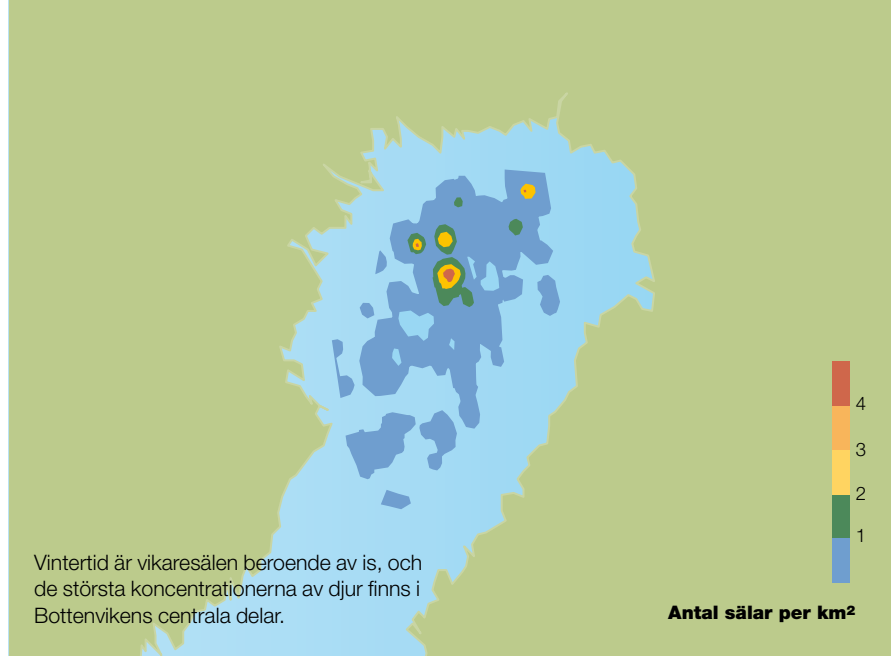
Det fanns mellan 190 tusen och 220 tusen vikare fram till 1908. Intensiv statssubventionerad jakt ledde till att det i slutet av 1920-talet återstod mellan 73 tusen och 86 tusen vikare, och i slutet på 1930-talet hade antalet reducerats till mellan 23 tusen och 27 tusen. Mellan åren 1940 och 1965 balanserade jakten i stort tillväxten i beståndet. I mitten av 1960-talet började dock beståndet att svikta, och kraschade till cirka 5000 djur i början av 1980-talet.

Flera omständigheter tyder på att vikaren varit nära maximal populationsstorlek vid år 1900. Jakten efter 1850 var begränsad, och artens utbredning sträckte sig till de södra delarna av Egentliga Östersjön. Då populationen minskade i början av 1900-talet märktes det först i utkanterna av utbredningsområdet. I Östergötland minskade vikaren hastigt, för att helt försvinna efter 1934. I Stockholms skärgård minskade vikaren snabbare än gråsälen under 1930-talet, och i Skärgårdshavet syntes samma minskning av andelen vikare i jakten tio år senare. Att vikare slutade gå upp på de gamla sälhållarna längs Norrbottenskusten under 1930-talet kan också förklaras av den dramatiska populationsminskningen.

Miljögifter orsakade nedgång

Nedgången i beståndet under 1960-talet verkar framför allt ha orsakats av miljögifter, vilket ledde till sterilitet hos vikareho-

VINTERUTBREDNING AV VIKARESÄL

norna. Den finska jaktstatistiken visar en starkt minskande andel kutar från början av 1950-talet till 1975. Dräktighetsfrekvensen sjönk från 90 procent vid 1950-talets början till 32 procent i mitten av 1970-talet, för att sedan sjunka ytterligare till endast 15 procent i slutet på 1970-talet. Endast cirka 5000 vikare fanns kvar i Östersjön i början av 1980-talet, då utvecklingen vände i mer positiv riktning. Sedan mitten på 1980-talet har populationen av vikaresäl tillväxt med 4,3 procent per år.

Utslagning i söder

Vikaresälens reproduktion är beroende av tillgång på lämplig is där kutarna kan få skydd i snögrottor i packisvallar eller andra platser där snö kan ansamlas. Under de senaste decennierna har det varit flera år utan dessa förutsättningar för de två södra populationerna, vilket lett till mycket hög dödlighet bland kutarna under dessa år. Detta är också en trolig orsak till att de södra delpopulationerna inte uppvisat någon ökning sedan 1996.

Ökande temperatur ett hot

Hur länge isen ligger är också viktigt för vikaresälens reproduktion. Packisvallarna måste vara intakta under minst fem veckor för att kuten ska få skydd under hela digivningstiden. Det kommer troligtvis inte att finnas lämplig is för vikarens reproduktion i Rigabukten och Finska viken om hundra

år, vilket kommer att medföra att vikaren slås ut i dessa regioner.

När det gäller Bottenviken visar framtidsmodeller över klimatet att det kommer att bli isbildning längst upp i norr även under mycket milda vintrar. Vintern 2007/2008 var extremt mild, och kan ge en fingervisning om hur det kan bli i framtiden. Isen lade sig då mycket sent i de centrala delarna av Bottenviken, och vikaresälarna blev istället tvungna att nyttja den landfasta isen. Denna miljö är suboptimal, eftersom sälarna är mer utsatta för landrovdjur såsom rödräv, och snötäcket dessutom är mer jämnt fördelat, vilket ger sämre snögrottor.

Vikaresälen kommer härigenom att få lägre naturlig tillväxtpkapacitet, orsakad av nedsatt reproduktion i en suboptimal miljö. Den låga tillväxten idag är en faktor som kan accentuera detta problem. 🐾

LÄSTIPS

Harding, K.C. and T.J. Härkönen 1999. *Development in the Baltic grey seal (Halichoerus grypus) and ringed seal (Phoca hispida) populations during the 20th century*. *Ambio*, 28: 619-627.

Härkönen, T., O. Stenman, M. Jüssi, I. Jüssi, R. Sagitov, M. Verevkin. 1998. *Population size and distribution of the Baltic ringed seal (Phoca hispida botnica)*. I: *Ringed Seals (Phoca hispida) in the North Atlantic*. Edited by C. Lydersen and M.P. Heide-Jørgensen. NAMMCO Scientific Publications, Vol. 1, 167-180.